

Απόστολος Πιερρής

Σπάρτη και Ολυμπία

2. Το Γυναικείο Άβατο των Αγώνων και των Θυσιών

Με την Κάθοδο των Δωριέων στην Πελοπόννησο, το καλλισθενικό βίωμα των ορεσίβιων παλληκαριών που αποτελούσαν τις ορδές του Απόλλωνα (οι μετέπειτα Σπαρτιατικές βούες και τα ανδρεία, τα συσσίτια), συνάντησε την Κρητομινωική ευαισθησία για την φύση και την φυσική ομορφιά και χάρη, για το εαρινό άνθος, ο φαλλικός Πρωτοαπόλλων είδε τον Κρητικό Μέγιστο Κούρο, ο Δωριεύς της Σπάρτης εγνώρισε εαυτόν, και στήθηκε εκεί ο Άξονας της ανθρώπινης ιστορίας, συντελέστηκε η τρίτη και τελεσιουργός Επανάσταση του Ελληνισμού.

Το νέο πνεύμα φανερώνεται ενωρίς. Ήδη η τέλεση επιτάφιων αγώνων προς τιμή του άνακτα ανδρών στον θάνατό του, του ηρωικού νεκρού, εκφράζει την κυρίαρχη ιδέα της επίδειξης και απόδειξης τελειότητας, δυναμερού κάλλους. Η υπαρκτική εστία τώρα του ανθρώπου είναι η Μορφή του Κάλλους, γιατί το

αρμονικό είναι υγιές και σθεναρό, έχει ρώμη και αντοχή, είναι τέλειο και ολοκληρωμένο γιατί δεν έχει αταίριαστο τίποτα που θα μπορούσε υπό πίεση να σπάσει ή σε πρόκληση να υστερήσει.

Το αγωνιστικό ιδεώδες της αριστείας σε επιτάφιο τελετή αλλάζει άρδην την αρχή της χθόνιας γονιμότητας. Ούτε ο τελετουργικός θρήνος, ούτε η σωτηριώδης γαλήνη των Μυστηρίων, και τα δύο αυτά μαζί, δεν «θεραπεύουν» ούτε τον νεκρό τιμώμενο ούτε τους ζώντες τιμώντες. Αλλά αγάλλονται θεώμενοι επίδειξη κάλλους σε αγωνιστική υπερένταση, στην ενεργούσα δυναμική αρμονία της Μορφής. Το ίνδαλμα του κάλλους τώρα μόνο ησυχάζει, το άγαλμα της αριστείας σε δράση που δεν ανήκει στην μέριμνα του χρόνου, που είναι κατάλληλη μεν για να αναδεικνύει την τελειότητα της μορφής, αλλά είναι άλλως «άχρηστη» για τις ανάγκες του χρόνου, - σε αθλητικό αγώνα γυμναστικής τελειότητας.

Η μεταβολή είναι κοσμοϊστορική. Το μοντέλο της θλίψης για τον θάνατο και της βεβαίας ελπίδας για την επιστροφή του νεκρού στην αγκαλιά της Μεγάλης Μητέρας, στην Κοσμική Μητέρα από τη οποία βγήκε με την γέννησή του στο φως, όπως ο πεθαμένος, σηπόμενος καρπός γίνεται σπόρος νέας ζωής εισερχόμενος στην γη το φθινόπωρο, - αυτό το μυστήριο της ταύτισης σε ένα περιοδικό κύκλο ζωής και θανάτου, δεν μιλάει στο νέο Δωρικό βίωμα, και χάνει την δύναμή του, όπως τα Μυστήρια των Θεσμοφορίων ξεχάστηκαν στην Πελοπόννησο εκτός Πελασγικής Αρκαδίας μετά την Κάθοδο των Δωριέων (Ηρόδοτος).

Τώρα ο θάνατος μένει φρικαλέα ανυπόφορος μέσα στον χρόνο, και η ζωή έχει νόημα μόνο στην διάσταση της άχρονης αιωνιότητας, που ο καινός Δωρικός άνθρωπος βιώνει ως τελειότητα, ως «τέλος» της φύσης μας.

Στην αρχή, στην Γεωμετρική περίοδο, στην Ελληνική εποχή Μεταβολών, το νέο βίωμα συνυπάρχει με τα δεδομένα της περιβάλλουσας κατάστασης, του προϋπάρχοντος καταρρεύσαντος συστήματος. Έτσι οι επιτάφιοι αγώνες συνοδεύουν τελετουργίες θρήνου και αιματηρές προσφορές στον νεκρό, όπως παραδειγματικά κατά την μεγάλη θρηνωδία για τον Πάτροκλο από τον Αχιλλέα στην Ιλιάδα. Ο Όμηρος γνωρίζει μόνο τέτοιους συνδυαστικούς επιτάφιους αγώνες, και μάλιστα με πλούσια έπαθλα. Η τομή από τον χρόνο δεν έχει επέλθει ακόμη, αλλά προοιωνίζεται.

[Ο Στράβων, από τον Έφορο (παρόλο που η ανάλυσή του εδώ κείται εκτός του ρητά στον Έφορο αναφερόμενου χωρίου), τονίζει το γεγονός της διαφοράς

των Ομηρικών αθλητικών αγώνων από τους μεγάλους Ελληνικούς με πρώτιστο τον Ολυμπιακό. Οι νέοι αγώνες δεν είναι επιτάφιοι και είναι «στεφανίτες», χωρίς χρηματικό πολύτιμο έπαθλο. Οι παραδόσεις για αγώνες στην Ολυμπία είτε από τον Ιδαίο Ηρακλή είτε από τον του Διός και Αλκμήνης είναι πολλαπλές και αμφίβολες. Το σίγουρο είναι οι γνωστοί ιστορικοί Ολυμπιακοί αγώνες. **Κατὰ δὲ τὰ Τρωικὰ ἢ οὐκ ἦν ἀγὼν στεφανίτης ἢ οὐκ ἔνδοξος, οὐδ' οὗτος οὐτ' ἄλλος οὐδεὶς τῶν νῦν ἐνδόξων· οὐδὲ μέμνηται τούτων Ὅμηρος οὐδενός, ἀλλ' ἐτέρων τινῶν ἐπιταφίων.** Στράβων H, 3, 30, 355C = M 504. 19-22. – Στην συνέχεια ο Στράβων αντικρούει αποφασιστικά την άποψη ότι υπάρχει έμμεση μνεία στην Ιλιάδα Ολυμπιακού ιππικού αγώνα, με διπλό σωστό επιχείρημα, πρώτον γιατί ο υπονούμενος εκεί αγώνας έγινε στην Ηλεία, την κοίλη Ήλιδα, ενώ η Ολυμπία βρίσκεται στην Πισάτιδα, και δεύτερον γιατί ο αγώνας ήταν χρηματίτης (για πολύτιμο τριποδα), και όχι στεφανίτης. Το ζήτημα και η λύση του δείχνουν στον Έφορο ως πηγή].

Από την ενδιαμέση μεταβατική κατάσταση, όπου το νέο βίωμα εισάγει μεν το δικό του αξιωματικό νόημα, αλλά το επιβάλλει σε προϋπάρχον πλαίσιο κρατώντας το (επιτάφια περίσταση, θρήνος για τον νεκρό, πολύτιμα άθλα), - το επόμενο βήμα ήταν η δημιουργία της Μορφής που ανταποκρίνεται πλήρως στο βίωμα, η διαμόρφωση των όρων και του πλαισίου εξ αρχής. Και αυτό έγινε με την θέσπιση του Ολυμπιακού αγώνα. Η νέα τάξη των Ολύμπιων θεών, και ο πατήρ Ζεϋς, λατρεύεται τώρα με την επίδειξη της τελειότητας για αυτό καθαυτό το «τέλος», χωρίς οποιαδήποτε αναφορά, και πολύ περισσότερο χρησιμότητα, στις ανάγκες του χρόνου.

Ο τόπος της Ολυμπίας ήταν αρχικά ιερός ως μαντείο. Η αντιστοιχία είναι προς το μαντείο της Δωδώνης, το αρχαιότερο στην Ελλάδα (Ηρόδοτος). Και εδώ υπήρχε η χθόνια Μεγάλη θεά. Στο Γαίον, πάνω από τον ναό της Ήρας στους πρόποδες του Κρόνιου λόφου, υπήρχε βωμός της Γης από τέφρα και αυτός, όπως ο μεγάλος του Διός, και δίπλα σε σχίσμα με την ονομασία Στόμιον, άλλος βωμός της Θέμιδος (Γη και Θέμις, «πολλών ονομάτων μορφή μία», Αισχύλος, *Προμηθεύς Δεσμώτης*, 209). Ο ίδιος συνδυασμός Γης και Θέμιδος στην προαπολλώνια μαντική λατρεία των Δελφών. Στο Γαίον συνέβαινε αρχεγόνως μαντεία της Γης.

[Παυσανίας, V, 14, 10].

Η αρχική προτεραιότητα της Μεγάλης θεάς επί του παραστάτου άρρενος θεού, εμφανίζεται και στους Ελληνικούς χρόνους με το ιερό λατρευτικό σύμπλεγμα Ἡρας και Διός στον Ηραϊόν. Η Ἡρα παρίστατο καθιστή επί θρόνου, ενώ ο Ζεὺς ἴστατο ορθός παρ' αὐτήν γενειάζων και με περικεφαλαία. Η κολοσσική αρχαϊκή κεφαλή της Ἡρας που βρέθηκε δίπλα στον οπισθόδομο του ναού είναι το άγαλμα που περιγράφει ο Παυσανίας ως «απλούν έργον».

[Παραθέτω το κείμενο του Παυσανία διορθώνοντας την διεγνωσμένη χειρογραφική φθορά: τῆς Ἡρας δέ ἐστιν ἐν τῷ ναῷ Διὸς <ὀρθόν>, τὸ δὲ Ἡρας ἄγαλμα καθήμενόν ἐστι ἐπὶ θρόνῳ, παρέστηκε δὲ γένειά τε ἔχων καὶ ἐπικείμενος κυνῆν ἐπὶ τῇ κεφαλῇ· ἔργα δὲ ἐστιν ἀπλᾶ. (V, 17, 1). – Η κεφαλή της Ἡρας στο Μουσείο ανήκει στο τέλος του 7^{ου} αιώνα, πριν και περί το 600 π. Χ. – Αντίγραφο έχει βρεθεί στην Σπάρτη, (Μουσείο). Ο Ζεὺς είναι ο Ἄρειος.].

Όπως στην Δωδώνη, το αρχέγονο Μαντείο της Γης (με περιστέρια, Πελειάδες, και το ιερό δένδρο της ζωής, φηγός εκεί), αντικατεστάθη από το Μαντείο του Διὸς Ναΐου (του ρέοντος ύδατος της ζωής, ~Ποσειδώνος), ενώ η Κυρία Γη έγινε η συζυγούσα του Διὸς (Διώνη Ναΐα), η δε μαντεία συντελείτο δια ηχούντος χαλκού αγγείου επί κίονος κρουομένου κατά τις πνοές των ανέμων υπό μάστιγος που κρατά άγαλμα παιδός επί στήλης δεύτερης παραπλεύρως της πρώτης (Πολέμων, Fr. XXX, Preller = Στέφανος Βυζάντιος, s. v.; cf. Δήμων FrGrH 327F20 – πβ. τους δυο κίονες με τους αετούς στο ιερό του Λυκαίου Διὸς) - - έτσι και στην Ολυμπία, το μαντείο της Γης μετέπεσε σε μαντείο του Διὸς, ήδη κατά τους Μυκηναϊκούς ίσως χρόνους. Η μαντεία γίνεται τώρα δια των εμπύρων, με τον τρόπο που οι φλόγες διατίθενται και ηχούν στην καύση ιερείων, έχουμε δηλαδή την χαρακτηριστική αιματηρή θυσία που αρμόζει στην θρησκευολογία του Κυρίου των Δυνάμεων και στην άξονική ιδεολογία του Μυκηναίου Άνακτα.

[τὴν δ' ἐπιφάνειαν ἔσχεν (η Ολυμπία) ἐξ ἀρχῆς μὲν διὰ τὸ μαντεῖον τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς (Στράβων H, 3, 30, 353C, M502. 24-5). – Ο Στράβων παραλείπει τα παλαιότερα ως διαμφισβητούμενα και αντιλεγόμενα. Ο Ολύμπιος Ζεὺς είναι ο Ζεὺς του Ελληνικού πανθέου μετά την Δωρική Κάθοδο. Αλλά υπόκειται μνήμη λατρείας και μαντείου άρρενος θεού, έστω και παρέδρου της Μεγάλης θεάς, κατά την προηγούμενη εποχή, των Πελοπιδών και Αχαιών. Την επιμέλεια του ιερού μαντείου είχαν πριν την Κάθοδο των Δωριέων οι Αχαιοί, Έφορος, FrGrH 70F115 p. 72.9-10 = Στράβων M508. 9-

10. Αχαιοί και Πελοπίδες συναρτώνται στις αρχαίες πηγές, αντιστοιχούν δε στο λεγόμενο Μυκηναϊκό σύστημα].

Η εμπυρομαντεία γινόταν αρχέγονα μεν στην κορυφή του Κρονίου λόφου. Μετά δε την Δωρική κάθοδο και την σύσταση του τεμένους ως ιερού του Διός κυρίως πλέον, και όχι πρωτίστως της Μεγάλης θεάς, επί του μεγάλου βωμού του Διός, στην κορυφή του οποίου συνετελείτο η καύση.

[Ο Απόλλων οδηγεί τον γιό του Ίαμο από τον Αλφειό όπου έλαβε χώρα η θεία επιφάνεια, στο ύψος του Κρόνιου, και εκεί του δίνει το διπλούν δώρο να ακούει άμεσα την φωνή του και να είναι κάτοχος της τεχνικής έμπυρης μαντείας. Το δεύτερο θα το ασκήσει στην άκρα κορυφή του βωμού του Διός όταν ο Ηρακλής θεσπίσει τους αγώνες.

(Ο Απόλλων οδηγώντας τον Ίαμο)

ἴκοντο δ'ύψηλοῖο πέτραι ἀλίβατον Κρονίου·

ἔνθα οἱ ὤπασε θησαυρόν διδυμον

μαντοσύνας, τόκα μὲν φωνὰν ἀκούειν

ψευδέων ἄγνωστον, εὖτ' ἂν δὲ θρασυμήχανος ἐλθὼν

Ἡρακλῆς, σεμνὸν θάλος Ἀλκαῖδ' ἄν, πατρί

έορτάν τε κτίση πλειστόμβροτον τεθμόν τε μέγιστον ἀέθλων,

Ζηνὸς ἐπ' ἀκροτάτῳ βωμῷ τότε αὖ χρηστήριον θέσθαι κέλευσεν.

Πίνδαρος, Ολυμπιονίκος, VI, 64-70

Η θέση των Ολυμπίων από τον Ηρακλή σημαίνει τη Δωρικότητα της σύστασης, μια άλλη νοσηματοδοσία της Σπαρτιατικής συνέργειας στην ίδρυση των αγώνων. Ο κατ' εξοχήν Δωρικός ήρωας (άναξ της προηγούμενης Αχαιϊκής περιόδου), ο Ηρακλής, εχθρός των Ηλείων/ Επειών (υπόθεση του Αυγεία) πριν την κάθοδο του Όξυλου με τους από Αιτωλίας μαζί με τους Δωριείς, έμενε στην Ηλειακή συνείδηση αντίπαλος, μέχρις ότου ο Ίφιτος με την σύσταση των ιστορικών αγώνων έπεισε τους Ηλείους να οικειοποιηθούν σεβόμενοι τον Δωρικό Ηρακλή.

έπεισε δὲ Ἡλείους Ἴφιτος καὶ Ἡρακλεῖ θύειν, τὸ πρὸ τούτου πολέμιόν σφισιν Ἡρακλέα εἶναι νομίζοντας.

Παυσανίας, V, 4, 6

Τον Δωρικό ήρωα, οι απόγονοι του οποίου Ηρακλείδες κατήλθαν ηγούμενοι των Δωριέων, την πολέμια αρχικά, αλλά ειδικώτατη μετά σχέση του προς την Ολυμπία, - αυτό συμβολίζουν οι μετόπες του μεγάλου ναού του Διός στην Ολυμπία αφιερωμένες όλες στα άθλα του ήρωα, περιλαμβανομένου και του Ηλειακού των σταύλων, το οποίο ξεκίνησε τον πόλεμό του προς τον Αυγεία και τους Ηλείους, και την νίκη του επ' αυτών. Και τότε είχε κατά την παράδοση σεβασθεί την Πίσα λόγω της Ολυμπίας κατά χρησμό του Απόλλωνα. Παυσανίας, V, 3, 1.

Η μαντεία των Ιαμιδών στον βωμό του Διός γινόταν με την παρατήρηση του τρόπου που σχιζόταν (κατά ευθεία ή ανώμαλα) φλεγόμενο το δέρμα του θυσιασθέντος ζώου τιθέμενο επί της πυράς του βωμού. Σχόλια στον Ολυμπιονικό VI, 111 c; 119 = Ηρακλείδης Ποντικός, *Περί χρηστηρίων ή περί χρησμών*, Fr. IV (A. Tresp, *Die Fragmente der griechischer Kultschriftsteller*, pp. 180-2) = Fr. 135 Wehrli.

Αλλά ενώ οι Ιαμίδαι ήταν γένος περιδοξο στην έντεχνη μαντεία, η Ολυμπία ως μαντείο περιωρίσθηκε κυρίως στην θεία πρόβλεψη νίκης των αθλητών που θυσιάζαν στον Δία.

μᾶτερ ὦ χρυσοστεφάνων ἀέθλων Ὀλυμπία,

δέσποιν' ἀληθείας, ἵνα μάντιες ἄνδρες

ἐμπύροις τεκμαιρόμενοι παραπειρῶνται Διὸς ἀργικεραύνου,

εἴ τιν' ἔχει λόγον ἀνθρώπων πέρι

μαιομένων μεγάλαν

ἀρετὰν θυμῷ λαβεῖν,

τῶν δὲ μόχθων ἀμπνοάν.

Πίνδαρος, Ολυμπιονικός VIII, 1-7

Οι άνθρωποι που λαχταρούν με όλη τους την καρδιά να πιάσουν την μεγάλη αρετή (να φθάσουν την υπέρτατη αριστεία της τελειότητάς τους και να την επιδείξουν δοξαστικά), βρίσκοντας έτσι αναπνοή από τους μόχθους, την γλυκιά ανάπαυση από τους κόπους της πορείας τελειώσής τους, είναι ακριβώς

οι αγωνιζόμενοι αθλητές στον κορυφαίο αγώνα της ζωής, στην κρίση για το νόημα της ανθρώπινης ύπαρξης.

Με την σύσταση των αγώνων το μαντείο του Διός φεύγει από την νοηματική εστία της Ολυμπίας. Η μαντεία ανήκει ουσιαστικά, πρωτίστως και κυρίως στον Απόλλωνα, στον άνακτα του κάλλους εξ αιωνιότητας, όχι στους εφόρους θεούς των διαφόρων πεδίων της κοσμικής και ανθρώπινης ύπαρξης και δράσης εν χρόνω, ούτε καν στον άνακτα της εξουσίας. Οι Δελφοί, «και ο άναξ ου το μαντεϊον εν Δελφοίς», χορηγούν τώρα χρησμούς, κατ' ενθουασμό και όχι τεχνικά. Μια ακόμη διάσταση της Δωρικής Επανάστασης του Ελληνισμού].



Εποχές μεταβολών είναι ταραχώδεις. Το παλαιό σήπεται, ενώ το νέο κύεται μεν στην κοσμική μήτρα όπου βυσσοδομούνται οι αέναοι κύκλοι ζωής και θανάτου, αλλά δεν έχει γεννηθεί ακόμη. Κάτω από την παγωνιά του χειμώνα οργά η φωτιά της ηφαιστειακής δημιουργίας. Οι Διονυσιακές οργιαστικές τελετές συνέβαιναν τον χειμώνα. Ο κοσμικός οργασμός φανερώνεται ως ιστορική ταραχή στις «Σκοτεινές» εποχές. Οι μορφές του παλαιού βιώματος έχουν από πριν, από το πολιτισμικό Φθινόπωρο της παρακμής, μεταπέσει σε μηχανικούς κανόνες, σε συμβατικές δομές και μιμητικούς τύπους. Αντί να στήνονται οι εκφραστικές δομές του συστατικού βιώματος, απλά εφαρμόζονται, και μάλιστα κατ' προτίμηση με οριακή διαστολή τους, μανιεριστικά και με ιδιοσυγκρατική «απιστία», - αντί να δημιουργούνται κανόνες, απλά ακολουθούνται. Τώρα, στον χειμώνα, οι άμεσα παρελθούσες δομές διαλύονται, κανόνες αθετούνται, η συμβατική τάξη του χθες παραμερίζεται, χωρίς καν Επανάσταση: ξεχνιέται, πεθαίνει.

Τέτοια μεταβατική περίοδος αποτελεί τους Σκοτεινούς αιώνες της «Γεωμετρικής» εποχής από την κατάρρευση του Μυκηναϊκού συστήματος μετά τα Τρωικά και την Κάθοδο των Δωριέων μέχρι την μετάβαση στην Αρχαϊκή εποχή, το έαρ του Ελληνισμού, από το τέλος του 11^{ου} στο τέλος του 8^{ου} αιώνα π. Χ.

[Σημάδια ταραχής από την σήψη του παλαιού και την κύηση του καινούριου, λοιμοί και αφορίες καρπών και στάσεις και αναστατώσεις. Για την αρχή της περιόδου: ὕστερον τῶν Τρωικῶν λοιμοῦ καὶ φθορᾶς καρποῦ περιελυθυίας τὴν Ελλάδα, χρησμός εσήμανε τον Αιολικό αποικισμό στην Μ. Ασία. Δήμων, FrGrH 327F17 Jacoby. – Όξυνση είχε λάβει η κατάσταση, της περιόδου στην τελευταία φάση της και βαίνουσας προς το τέλος της, περί το 800 π. Χ. : φθειρομένης τότε δὴ μάλιστα τῆς Ελλάδος ὑπὸ ἐμφυλίων στάσεων καὶ ὑπὸ νόσου λοιμώδους, χρησμός ἐδόθη για την θεραπεία του κακού από τον εν Δελφοίς θεό επιτάσσων την ανανέωση του Ολυμπιακού αγώνα. Παυσανίας, V, 4, 6 = No. 485 Parke-Wormell.].

Η παύση των κακών και ο αποτροπιασμός δαιμονικών επενεργειών δεν γίνεται τώρα με αλλόκοτες μαγείες, φοβερές τελετές και φρικτές θυσίες, - όπως και οι Ολύμπιες θεότητες δεν ιλάσκονται και οικειούνται ουσιωδώς με προσφορές προϊόντων και χύση αίματος, -- αλλά και οι δυο ολωσδιόλου διάφορες και ριζικά αντίθετες κατηγορίες δυνάμεων μαλακώνουν και ευμενίζονται, γιατί αγάλλονται, με την επίδειξη καλλισθενικής τελειότητας από τους ανθούς της νεότητας.



Ιδιαίτερο, χαρακτηριστικό και αποκλυπτικό είναι το γεγονός της γυναικείας απουσίας κατά τους Ολυμπιακούς αγώνες.

Υπήρχε ένα εύρος ημερών περί τους αγώνες κατά το οποίο ίσχυε η απόλυτη απαγόρευση της παρουσίας γυναικών όχι μόνον στην θέα των αγώνων αλλά και στο ιερό γενικά και στην Ολυμπία. Το taboo περιελάμβανε και την διάβαση του Αλφειού. (Το οποίο τονίζει την θρησκευολογική διάσταση του αποκλεισμού: να μη μιανθεί η ζωτική ροή του ιερού ποταμού τις άγιες ημέρες από τα γυναικεία γενετήσια. Οι καθαρμοί περιελάμβαναν αποχή από την γενετήσιο θήλεια μείξη, μέχρι και της απαγόρευσης γέννησης στην Δήλο, όσο και ταφής. Γυναίκες στις ωδίνες του τοκετού μετεφέροντο στην Ρήγεια. Δείτε infra).

Όλος ο χώρος λοιπόν μεταξύ Αλφειού και Κλαδέου ήταν απαγορευμένος. Το διάστημα αποκλεισμού των γυναικών εκάλυπτε και την περίοδο άσκησης των αθλητών στην Ολυμπία πριν τους αγώνες, μετά την σύντονη εξάσκησή τους στο Γυμνάσιο της Ήλιδας. Η συνολική διάρκεια του επίπνου προαγώνα ήταν 30 ημέρες. Πριν τον συνοικισμό της Ήλιδος το 471 π.Χ., οι αθλητές θα διέμεναν στην Ολυμπία όλο το διάστημα, μετά μετά δε την ίδρυση της πρωτεύουσας, θα πήγαιναν από την Ήλιδα στην Ολυμπία λίγες ημέρες πριν την έναρξη των πενθήμερων ήδη τότε Ολυμπίων. Ο θεσμός της απαγόρευσης είχε θρησκευτική κύρωση: προέβλεπε φοβερή ποινή για την παραβίαση, να ριφθεί από υψηλό βράχο του Τυπαίου όρους κειμένου στα αριστερά του Αλφειού κατά την οδό που από το Σαμικό και τον Σκιλλούντα άγει στην Ολυμπία.

Το taboo όμως λειτουργούσε αφ' εαυτού και δεν είχε καταγραφεί ιστορική παραβίασή του, πλην μιας ενδόξου. Έτσι και τα αρχαία μυστήρια, Θεσμοφορία, Ελευσίνια, τηρούσαν το μυστικό τους, και μόνο αλλότριοι οι Πατέρες διδάσκουν μερικά στοιχεία τους κατά την γνώσιν των. Η εξαίρεση στην περίπτωση των Ολυμπίων είναι η γνωστή υπόθεση της Καλλιπάτειρας, κόρης του μεγάλου, κυριολεκτικά Ηράκλειου, Διαγόρα του Ρόδιου, στον οποίο ο Πίνδαρος συνέθεσε μια από τις μεγαλοπρεπέστερες ωδές του, τον 7^ο Ολυμπιονικό. Η Καλλιπάτειρα συνόδευσε τον αθλητή γιο της Πεισίρροδο ως παίδα να αγωνιστεί στα Ολύμπια. Για να αποφύγει την απαγόρευση ντύθηκε ανδρικά και παραστάθηκε ως γυμναστής του αγοριού. Όταν όμως νίκησε στην πυγμή ο γιός, η μάνα συνεπάρθηκε από την εξάλλη χαρά της και τρέχοντας να τον αγκαλιάσει πήδησε πάνω από το κιγκλίδωμα που όριζε τον ειδικό χώρο εντός του οποίου εθεώντο τον αγώνα οι γυμναστές των αθλητών. Στην βιάση της έφυγε το ιμάτιο που ανδριστί φορούσε η Καλλιπάτειρα, γυμνώθηκε και φωράθηκε γυνή. Οι Ελλανοδίκες δεν επέβαλλαν την ποινή της αρχαίας ρήτρας, αιδούμενοι την Ολυμπιακή δόξα της οικογενείας της: είχε πατέρα, τρεις αδελφούς και ανηψιό Ολυμπιονίκες, και τώρα τον γιό της. Από τότε όμως θεσπίστηκε να παρίστανται και οι γυμναστές υποχρεωτικά κατάγυμνοι όπως και οι αθλητές – κανών που ίσχυε μόνο στην Ολυμπία.

[Παυσανίας, V, 6, 7-9. Ερχόμενος από τον Σκιλλούντα προς Ολυμπία, συναντάς πριν περάσεις τον Αλφειό βραχώδες απότομο βουνό με γκρεμούς (πέτραις υψηλαίς απότομον). Το λεν Τυπαίον. **κατὰ τούτου τὰς γυναῖκας Ἡλείοις ἐστὶν ὥθειν νόμος, ἣν φωραθῶσιν ἐς τὸν ἄγῶνα ἐλθοῦσαι τὸν Ὀλυμπικὸν ἢ καὶ ὅλως ἐν ταῖς**

ἀπειρημέναις σφίσιν ἡμέραις διαβᾶσαι τὸν Ἀλφειόν. οὐ μὴν οὐδὲ ἀλῶναι λέγουσιν οὐδεμίαν, ὅτι μὴ Καλλιπάτειραν μόνην.

Ακολουθούν τα βασικά και σχετικά προς το θέμα από την ιστορία της μητέρας και του Ολυμπιονίκη υιού. —

Η ταλάντευση της παράδοσης ως προς το όνομα της μάνας μεταξύ Καλλιπάτειρας και Φερενίκης (διάσταση που ο πάντα αξιόπιστος Παυσανίας σημειώνει επιλέγοντας ταυτόχρονα την σωστή λύση), οφείλεται στο ότι ο Διαγόρας είχε τρεις γιούς Ολυμπιονίκες και δυο κόρες μητέρες Ολυμπιονικών, που τα ονόματά τους ήταν ακριβώς Καλλιπάτειρα (η μικρότερη) και Φερενίκη, με γιους αντίστοιχα τους Πεισίρροδο και Ευκλέα. Σχόλια εις Πίνδαρου Ολυμπιονικό VII, Inscr. a, b, c (προοίμιον). Τα Σχόλια αντλούν από τον Αριστοτέλη (Fr. 521 Rose) και Απόλλα (FHG IV p. 367 Mueller). Cf. Παυσανίας, VI, 6, 2; 7, 3. - Πολύ καλή η παλαιά διαπραγμάτευση της ιστορίας αυτής από τον Boeckh, *Pindari Carmina*, III, 166. —

Αποτελούσε ουσιώδες μέρος του αγώνα στα Ολύμπια ο προαγών, ένα μεγάλο διάστημα πριν τους αγώνες όπου οι αθλητές εγυμνάζοντο και ησκούντο συνεχώς υπό την επίβλεψη και τις οδηγίες των Ελλανοδικών, οι οποίοι καθόριζαν κατά περίπτωση το είδος και τον τρόπο άσκησης με σκοπό να κρίνουν την καταλληλότητα και ετοιμότητα του αθλητή για την έσχατη κρίση αριστείας στο ύψιστο επίτευγμα τέλειαν ανδρότητας. Η σκληρότητα της γυμναστικής αυτής άσκησης ήταν παροιμιώδης, και συνάδει προς την αντίστοιχη της Σπαρτιατικής Αγωγής. τοῦ γὰρ δὴ ἀγωνίσασθαι ἐν Ὀλυμπίᾳ δεινοῦ ὄντος, χαλεπώτερον ἔτι τὸ γυμνάζεσθαι δοκεῖ (Φιλόστρατος, *Περὶ Γυμναστικής*, 11, p. 140. 26-7 Juethner. —

Ακολουθεί η διαπραγμάτευση του Φιλόστρατου για την εξαντλητική και δύσκολη καθημερινή προπόνηση επί μήνα ολόκληρο, με έμφαση στην ανερχόμενη σκληρότητα από τα κούφα στα βαρέα αθλήματα με κορυφαία επίταση στην πάλη, την «γυρά» πάλη, στρόγγυλη και περιστρεφή γιατί σώμα και μέλη και μύες το καθένα χωριστά και καθ' ομάδες διαφέρουσες κατά την διάρκεια του αγωνίσματος, εντείνονται και διατείνονται και εκτείνονται κατά πάντα τρόπον και κατεύθυνση, ώστε διογκούνται και σφαιρούνται μορφολογικά και λειτουργικά για να δρουν ισότροπα εξ ίσου αποτελεσματικά σε κάθε σχήμα). — Στην βαρεία αυτή προπόνηση, ο κάθε γυμναστής γυμνάζει τον αθλητή του, αλλά ακολουθώντας το πρόγραμμα και τον τρόπο που ο Ελλανοδικός υπαγορεύει κάθε μέρα χωρίς προειδοποίηση και προαναγγελία για τον κάθε αθλητή χωριστά, και χωρίς να λαμβάνει υπ' όψιν του την

συγκεκριμένη προπονητική αγωγή που ο γυμναστής ακολουθούσε (π.χ. τις περίφημες «τετράδες») στην άσκηση του αθλητή κατά την μακρότατη προετοιμασία για την Ολυμπιάδα. Επίκειται δε μάλιστα και για τον απροσάρμοστο γυμναστή, όχι μόνο για τον παρακολούθο ή υστερούντα αθλητή. Οποιαδήποτε αδιαθεσία ή αδυναμία παρακολούθησης των σκληρών επιταγών του Ελλανοδίκη, μπορεί να επιφέρει τον αποκλεισμό από την συμμετοχή στον αγώνα, πράγμα που βρίσκεται στην απόλυτη δικαιοδοσία των Ελλανοδικών.

Δεν υπάρχουν στην Ολυμπία ημιτελικοί και προημιτελικοί αγώνες, αγώνες προκρισέως. Για το κλασσικό πνεύμα αυτό θα αποτελούσε προσβολή της αξίας και καταστρατήγηση της μοναδικότητας του Αγώνα. Η πρόκριση γίνεται με ένα σύστημα βαρειάς και σκληρής προπόνησης, σχεδιασμένης *ad hoc* για τον καθένα κάθε μέρα, με σκοπό να φανεί η τελειότητα της φυσικής κατάστασης, της σωματικής και πνευματικής έξης του αθλητή, η μορφολογική του εντελέχεια και λειτουργική του δυναμική. Και απόλυτοι κριτές είναι οι Ελλανοδίκες, που προετοιμάζονται αυστηρά επί 10 μήνες για το περιώνυμο έργο τους.

οί δὲ ἀσπαζόμενοι τὰς τετράδας τί χρήσονται αὐταῖς ἐς Ὀλυμπίαν ἥκοντες, παρ' οἷς κόνις μὲν ὁποῖαν εἴρηκα, γυμνάσια δὲ προστεταγμένα, γυμνάζει δὲ ὁ ἐλληνοδίκης οὐδ' ἐκ προρρήσεως, ἀλλ' ἐπεσχεδιασμένα πάντα τῷ καιρῷ, μάλιστα καὶ τῷ γυμναστῇ ἐπηρτημένης, εἴ τι παρ' ᾧ κελεύουσι πράττοιτο· κελεύουσι δὲ ἀπαραίτητα, ὥς παραιτουμένοις ταῦτα ἔτοιμον Ὀλυμπίων εἶργεσθαι.

Φιλόστρατος, *op. cit.*, 54, p. 180. 8-13 Juethner

Με προαναφερθείσα «κόνιν» ο Φιλόστρατος εννοεί την περιγραφή που έχει δώσει για την γυμναστική αγωγή προπόνησης που επιτάσσουν οι Ελληνοδίκες στην κοίλη Ήλιδα και στην εγγεγραμμένη σε σειρές μαλακών λόφων και υψωμάτων Ολυμπία, κατά την εποχή των καυσώνων του Αυγούστου όταν ο ήλιος πυρπολεί την λάσπη από τα νερά και η κόνις των γυμνασίων είναι πιο καυτή από την άμμο της Σαχάρας, γυμνάζονται δε οι αθλητές των βαρέων αθλημάτων αρχίζοντας από το μεσημέρι και καρτερώντας όλο το απόγευμα. (11, p. 142. 1-4).

Για τις 30 ημέρες της αναγκαστικής προπόνησης υπό τους Ελλανοδίκες πβ. Φιλόστρατος, *Τα ἐς τον Απόλλωνιον Τυανέα*, 227, p. 104. 25-6 Kayser].



Η ασυνήθιστη, και για αυτό αποκαλυπτική, απαγόρευση παρακολούθησης αθλητικών αγώνων από γυναίκες απαντά σε ιδιαίτερης σημασίας αγώνα δρόμου στην Δρυοπίδα, ορεινή περιοχή της νότιας Οίτης. Εκεί ακριβώς κείται η Δωρίς, μητρόπολη των Δωριέων, τελευταίος μακροχρόνιος σταθμός τους πριν την κάθοδό τους στην Πελοπόννησο. (Επεκράτησαν και εξεδίωξαν τους Δρύοπες). Βρίσκεται στον άνω ρου του Μόρνου (Δάφνου), κατά την τρομερή συννεύρωση των ορεινών όγκων της Οίτης προς βορρά, της Γκιώνας (μέρους του Παρνασσού κατά τους αρχαίους) προς ανατολάς και των Βαρδουσιών (Κόρακος) δυτικά, πέριξ του ποταμού σαν γύρο από το μάτι του κυκλώνα της ορογένεσης.

Η παρουσία του Ηρακλή στην περιοχή είναι εμφαντική: η Πυρά της αποθέωσής του πιο ψηλά στην Οίτη, η Ηράκλεια (η Τραχίς, τραχεία όνομα και πράγμα), οι στενές φιλικές σχέσεις του με τους Δωριείς και τον βασιλέα τους Αιγίμιο, η ενσωμάτωση των Ηρακλείων στους Δωριείς ως τρίτη φυλή τους Υλλείς από τον γιο του Ηρακλή Υλλο, - όλα δημιουργούν την βάση για την μετέπειτα σύνδεση της Καθόδου των Δωριέων από εκεί στην Πελοπόννησο υπό τους Ηρακλείδες.

Η παράδοση είχε ότι η Δρυόπη του Δρύοπος (τοπολογικά ονόματα αρχηγετών) συνέλαβε από τον Απόλλωνα υιό τον Άμφισσον (ομώνυμο της Άμφισσας στον μυθό της συνέχειας εκείνης της ορεινής εστίας κατά την έξοδό της προς το ρήγμα του Κορινθιακού κόλπου), ο οποίος ίδρυσε ιερό του Απόλλωνα στην Δρυοπίδα = Δωρίδα, **“καὶ πρῶτος ἀγῶνα ἐπετέλεσε δρόμου· καὶ ἔτι νῦν οἱ ἐπιχώριοι τὸν ἀγῶνα διαφυλάσσουσι τοῦτον· γυναικὶ δ’ οὐχ ὅσιον παρατυχεῖν”**.

[Η μυθολογική ιστορία από τα «Ετεροιούμενα» του Νικανδρου, Fr. 41 Schneider (Nicandrea) = Antoninus Liberalis, *Μεταμορφώσεων Συναγωγή*, No. 32 Martini. – Το «και έτι νυν» αναφέρεται στους Ελληνιστικούς χρόνους του Νικανδρου (πιθανώτατα περί την έβδομη δεκαετία του 2^{ου} π. Χ. αιώνα). – Το αναφερόμενο μυθολογικό αίτιο της γυναιοαπαγόρευσης δεν έχει σημασία, το

γεγονός μετράει και χρήζει ερμηνείας. – Αναφέρεται στην συγκεκριμένη παράδοση ότι η Δρυόπη μετά το θείο σπέρμα παντρεύτηκε τον Ανδραίμονα του Οξύλου. Ο Όξυλος αυτός (ο «τριόφθαλμος» του χρησμού) είναι ο οδηγήσας τους Δωριείς κατά την κάθοδό τους δια των στενών (δια της «στενυγράς») Ρίου-Αντιρρίου. (Ήταν γιος του Ανδραίμονος (Απολλόδωρος, *Βιβλιοθήκη*, II, 980), και έτσι ωνόμασε τον δικό του γιο με το όνομα του παππού Ανδραίμονα. – Τα γεγονότα της διήγησης συμβαίνουν άρα κατά τους χρόνους της Καθόδου των Δωριέων. – Υπόκειται λοιπόν στην παράδοση η σύνδεση του Ολυμπιακού αγώνα με τον πρωτοδωρικό αγώνα στην Δρυοπίδα. Ο τόπος (η Δωρίς), ο Απόλλων, ο Ανδραίμων, το taboo για τις γυναίκες, εκφράζουν την νοηματική σύνδεση].



Το κλειδί της ερμηνείας της απαγόρευσης γυναικείας παρουσίας στους Ολυμπιακούς αγώνες και στην Ολυμπία εν γένει κατά την περίοδο τέλεσης των αγώνων και της εορτής των Ολυμπίων, βρίσκεται στο Δωρικό βίωμα και στο Απολλώνιο πνεύμα.

Το taboo αφαυρούσε στις γυναίκες γενικώς. Η διατύπωση του Παυσανία στο προαναφερθέν χωρίο όπου κάνει για πρώτη φορά στο έργο του αναφορά στο γεγονός και αποτελεί την συστηματική περιγραφή του, είναι γενική. Ο όρος «γυνή» σημαίνει πρωτίστως το θήλυ φύλο συλλήβδην σε αντίθεση προς το άρρεν. Μπορεί βέβαια να σημαίνει και την θήλεια που έχει γνωρίσει άνδρα στην ομιλία των φύλων, οπότε τότε αντιτίθεται προς την παρθένο. Και επειδή κανονικά η ομιλία αυτή γίνεται στον γάμο για τεκνογονία, γυνή σημαίνει σε αυτήν την περίπτωση την σύζυγο άνδρός. Μπορεί όμως επίσης να δηλώνει και ειδικά την σύζυγο γάμου, σε αντίθεση προς την σύνευνο εκτός ζυγού, προς την εταίρα ή παλλακίδα. Μπορεί ακόμη και να εκφράζει την εκτός γάμου ομιλία. **Στις ειδικότερες αυτές έννοιες της λέξης, ρητή αναφορά ή το πλαίσιο όπου λέγονται καθορίζει την σημασία. Σε απουσία τέτοιου δείκτη, ή έννοια πιστούται στην βασική της ρίζα, το θήλυ φύλον του ανθρώπου.**

Στο χωρίο του Παυσανία δεν υπάρχει κανείς περιορισμός της έννοιας. Στην διήγηση του Νικανδρου βρίσκεται θετικός λόγος να εννοηθεί γενικά ο όρος με την βασική του σημασία. Γιατί το μυθολογικό «αίτιον» της απαγόρευσης είναι ότι δυο παρθένες κατέδωσαν την εξαφάνιση της Δρυόπης ως αρπαγής από τις Αμαδρυάδες νύμφες και μεταμόρφωσής της σε Νύμφη (που το όνομά της ήδη προδικάζει, νύμφη δρυός). Οι Νύμφες θύμωσαν με τις παρθένες και τις τιμώρησαν. Συνεπώς εδώ οι παρθένες κατ' εξοχήν περιλαμβάνονται στο γυναικείο taboo, συνεννοούμενες στον όρο γυναίκα.

Νεωτεριό πρόβλημα έχει εντούτοις αναφύει με αφορμή ένα δεύτερο χωρίο του Παυσανία σχετικό με την απαγόρευση, που έχει οδηγήσει σε βαθειά παρανόηση. Απέναντι από τον θώκο στο μέσον της δεξιάς πλευράς του Σταδίου της Ολυμπίας, κοιτώντας προς το τέρμα του, όπου ήσαν οι θέσεις των Ελλανοδικών, βρίσκεται στην αριστερή πλευρά βωμός της Δήμητρος Χαμύνης, επί του οποίου θronισμένη παρακολουθούσε τους αγώνες η, μοναδική γυναίκα, ιέρεια της Δήμητρος.

ἔστι δὲ ἀπαντικρὺ τῶν Ἑλλανοδικῶν βωμὸς λίθου λευκοῦ· ἐπὶ τούτου καθεζομένη τοῦ βωμοῦ θεᾶται γυνὴ τὰ Ὀλύμπια, ἰέρεια Δήμητρος Χαμύνης, τιμὴν ἄλλοτε ἄλλη λαμβάνουσα παρὰ Ἡλείων. [παρθένους δὲ οὐκ εἵργουσι θεᾶσθαι]. πρὸς δὲ τοῦ σταδίου τῷ πέρατι ... κλπ.

Παυσανίας, VI, 20, 8-9

Η εξαίρεση από την απαγόρευση για την ιέρεια της Δήμητρος Χαμύνης (το ιερό της οποίας και της Κόρης βρέθηκε εκτός Ἄλτεως εκεί που το περιγράφει ο Παυσανίας) οφείλεται στην αγιότητα της Γης, Μεγάλης Θεάς της χθόνιας γονιμότητας, και κύριας εστιακής θεότητας πριν την Δωρική Κάθοδο. Πρόκειται για μια εξαιρετική τιμητική επιβίωση, αντιφάσκουσα μεν προς το καινό πνεύμα της Ολύμπιας (δηλ. Απολλώνιας) λατρείας, σεβαζόμενη δε, όπως, για συναφές παράδειγμα, στην αρχετυπικά Δωρική Σπάρτη επιβιώνει η θρησκευτικότητα του Διονύσου-Ἄδης και Αφροδίτης-Περσεφόνης, της ταυτότητας εν περιόδω ζωής και θανάτου, στα παλαιά Λακωνικά ανάγλυφα.

Το πρόβλημα και η παρανόηση έχει δημιουργηθεί από την αθετούμενη εντός αγκυλών φράση, την οποία εξοβελίζω ως χειρογραφική ύστερη παρενθήκη. Είναι εκτός ειρμού, και είχε ορθά διαγραφεί από φιλόλογους και εκδότες του κειμένου μέχρι τα μέσα του 19^{ου} αιώνα.

[Τὴν διέγραψε ὁ Valckenaer, καὶ ἀκολούθησαν οἱ Clavier, Siebelis κ. α. – Τὸ ὅτι ὑπάρχει πρόβλημα μετὰ τὴν φράση ἀποτελεῖ συχνὴ παραδοχὴ, ἀντιμετωπιζόμενον ἄλλως ἀπὸ ἄλλους. Ὁ Κοραῆς ἀφαιρεῖ τὸ «οὐκ», ἐννοώντας ὅτι ἔτσι καὶ ἀλλιῶς οἱ παρθένες ἐμποδίζονταν ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ ἥθη νὰ δουν τοὺς ἀγῶνες, συγχρωτιζόμενες δημοσίᾳ μετὰ πλῆθος κόσμου. – Ὁ Kayser τοποθετεῖ χάσμα μετὰ τὸ «Ἡλείων», ὥστε τὸ νόημα τῆς φράσης νὰ εἶναι ἄλλο ἀλλὰ ἀγνωστο ἀφοῦ ἐξέπεσαν λέξεις ἀπὸ τὴν χειρογραφικὴ παράδοση. – Τέταρτος ἀκόμη διορθώνει τὸ «θεᾶσθαι» σὲ «ιεράσθαι», θέλοντας νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν συνέχεια στὴν ῥοή τοῦ λόγου τοῦ Πausanias: γυνὴ παρακολουθεῖ τὰ Ὀλύμπια, ἱέρεια τῆς Δήμητρος, ὀριζόμενη ἐκάστοτε ἄλλη ἀπὸ τοὺς Ἡλείους, οἱ ὁποῖοι δὲν ἀποκλείουν ἀπὸ τὴν ἐπιλογὴν καὶ τὶς παρθένες. Τὸ νόημα θὰ ἦταν ἔτσι νὰ ἐξηγηθεῖ ἡ συνήθεια νὰ κάνουν καὶ παρθένες ἱερεῖες τῆς Μεγάλῃ Μητέρας. Ἡ ἰδέα δὲν εἶναι ἀσχημὴ: τὸ ἱερό ἦταν ἀφιερωμένο στὴν Δήμητρα καὶ τὴν Κόρη. «Χαμύνη» ἐρμηνευόταν ἀπὸ μερικοὺς ὡς ἀναφορὰ στο χάσμα ποὺ ἀνοίξε καὶ ἐκλείσε κατὰ τὴν ἀρπαγὴ τῆς Περσεφόνης ἀπὸ τὸν Ἄδη, τὸ ὁποῖο κατὰ παλαιὰ παράδοση ἐτοποθετεῖτο στὸν ὥρον τοῦ ἱεροῦ. Χαίνω, χάσκω, χάσμα + μῦς, χανεῖν + μῦειν. Σὲ τέτοια περίπτωση ὁ συστατικὸς μῦθος τῆς λατρείας τοῦ ἱεροῦ θὰ ἦταν ἡ ἀρπαγὴ τῆς Περσεφόνης, ἥτοι τῆς Δήμητρος Παρθένου, τῆς γυνῆς ἐν παρθενίᾳ, ὁπότε ἐπετρέπετο ἡ ἱέρεια τῆς Δήμητρος Χαμύνης μποροῦσε νὰ ἦταν καὶ παρθένα. – Καλὰ αὐτὰ ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ σκεφθεῖ, ἀλλὰ ἀπλὰ ὑποθετικά, καὶ ἀχρηστα.

Τὸ βέλτιστο εἶναι ὅπως προεῖπα νὰ ἀθετηθεῖ ἡ φράση ὅλη ὡς ὑστερὴ παραμβολὴ ἀπὸ ἀντιγραφὰ τοῦ ἀρχετύπου τῶν σωζόμενων χειρογράφων. Ὅλα τὰ χειρόγραφα εἶναι ὑστερώτατα. Ἡ χειρογραφικὴ παράδοση τοῦ Πausanias εἶναι ἰδιαίτερα ἀσταθὴς καὶ ἀνακατεμένη. Τὸ κείμενον ἀναγκαστικὰ εἶναι ἐκλεκτικόν, ἀφήνεται ὥρον γιὰ διορθώσεις, καὶ τὸ νόημα παίζει μεγαλύτερο ρόλο τελικοῦ κριτῆ γιὰ τὶς ἐπιλογὰς ἀπὸ ὅτι σὲ κείμενα μετὰ σαφὴ καὶ ἀξιόπιστη γραμμὴ παράδοσης. –

Τὸ «χαμύνη» μπορεῖ ἐπίσης νὰ ἐρμηνευθεῖ ἀπὸ τὸ χαμαὶ καὶ εὐνή, ὅπως τὸ «ἀνιπτόποδες χαμαιεῦναι» τῶν Σελλῶν στὸ Δωδωναῖο ἱερό. Ὅπως καὶ ἀπλὰ ἀπὸ τὸ χάμω, ἡ ἀρχέγονη Γῆ. – Τέλος ὁ Πausanias δίνει τὴν κατ' ἄλλους πραγματικὴ ἱστορικὴ ἐξήγηση τοῦ θεοῦ ἐπιθέτου, ἀπὸ τὸν Χάμυνο τὸν Πισαῖο, ἀντίπαλο τοῦ βασιλῆα Πανταλέοντος «τυραννοῦντος ἐν Πίσῃ». Ὁ Χάμυνος ἐναντιώθηκε, θανατώθηκε καὶ ἀπὸ τὴν παρουσίᾳ τοῦ κτίσθηκε τὸ ἱερό γιὰ τὴν θεὰ ποὺ μετέχει Χθονιότητος καὶ Ὀλυμπιότητος, ἱλαστήρια προσφορὰ τοῦ βασιλῆα.].



Υπάρχει και άλλο σημάδι του βαθύτερου νοήματος για το γυναικείο taboo. Ο μεγάλος βωμός του Ολυμπίου Διός βρισκόταν σε ίση απόσταση και μπροστά, προς ανατολάς, μεταξύ Ηραίου και Πελοπείου. Αποτελείτο από την τέφρα των θυσιαζόμενων ιερείων κατά την καύση των μηρών. Μια φορά το έτος, την 19^η του Ελαφίου μηνός (αντίστοιχου του Αττικού Ελαφηβολιώνος, ~ 21 Φεβρουαρίου με 21 Μαρτίου, άρα μετά την πανσέληνο πριν την εαρινή ισημερία) οι μάντεις κομίζουν στάχτη από τον βωμό της Εστίας στο Πρυτανείο κάνουν φύραμα από αυτήν με νερό του Αλφειού, και νε αυτό κονιούν και στερεοποιούν την συσσωρευμένη στάχτη στον βωμό από τις διαρκείς καύσεις του παρελθόντος έτους. (Αρχέγονα το έτος θα άρχιζε με την εαρινή ισημερία). Μόνο το νερό του Αλφειού μπορούσε να δημιουργήσει από στάχτη συνδετική λάσπη. Στην βάση του βωμού που ήταν κυκλικός λόγω του τρόπου δημιουργίας του, υπήρχε κυκλικό κρηπίδωμα περιφέρειας 125 ποδών, ~ 38,5μ. Σε αυτό ανέβαιναν από αντίθετα σημεία λίθινα σκαλοπάτια. Το επίπεδο εκεί λεγόταν «πρόθυσις», αλλά εκεί γινόταν η θυσία, η σφαγή του ζώου. Από εκεί σκαλοπάτια σχηματισμένα από την στερεοποιημένη συμπαγή τέφρα οδηγούσαν στο δεύτερο κρηπίδωμα κοντά στην κορυφή του βωμού (που βέβαια θα άλλαζε με τους αιώνες), αυτό το επίπεδο είχε περιφέρεια 32 πόδες, ~ 9,60μ. Στο ύψος επάνω έκαιγε η φωτιά στην οποία συνετελείτο η θυσία με την καύση των μηρών των θυσιασθέντων ζώων, την οποία θεωρούσαν ως την ολοκληρωμένη πραγματική θυσία, γι αυτό η σφαγή ελάμβανε χώρα στην «πρόθυση».

[Παυσανίας, V, 13, 8-11. – Στο διεφθαρμένο σημείο του χωρίου 9, διαβάζω: “τῆς {αντί τοῦ, δηλ. τῆς κρηπίδος} δὲ ἐπὶ τῇ προθύσει περίμετρος ἐσχάτης {αντί ἐκάστου, δηλ. ἐσχάτης κρηπίδος} πόδες δύο καὶ τριάκοντα” . – Το ύψος του βωμού ήταν 22 πόδες, ~ 6,75μ.].

Παρθένες και ολοκληρωμένες γυναίκες μπορούσαν να ανέβουν, εκτός των απαγορευμένων ημερών των Ολυμπίων, μέχρι την πρόθυση, αλλά όχι στο υψηλό επίπεδο της θυσιαστηρίου ιερᾶς πυρᾶς.

ἄχρι μὲν δὴ τῆς προθύσεως ἔστιν ἀναβῆναι καὶ παρθένοις καὶ ὡσαύτως γυναιξίν, ἐπειδὴν τῆς Ὀλυμπίας μὴ ἐξείργωνται ἀπὸ

τούτου δὲ ἐς τὸ ἄνωτάτω τοῦ βωμοῦ μόνοις ἔστιν ἀνδράσιν ἀνελθεῖν.

[Η μνεία κεχωρισμένως των παρθένων εδώ μαζί με τις ἐγγαμες γυναίκες γίνεται επειδὴ σε ιερές θυσίες παρθένες γενικά μπορούσαν φυσικά να συμμετέχουν, ενώ ἦταν ἄσχημο να παρευρίσκονται σε μεγάλες συναθροίσεις δημόσια, εκτὸς περιπτώσεων ειδικῶν εορταστικῶν πομπῶν και θρησκευτικῶν πανηγύρεων. Στην Σπάρτη ο νεαρός ἄνδρας μέχρι τα 30 (νεανίσκος και νεανίας, και μη κυρίως εισέτι ανήρ) δεν ἦταν καλὸ να θεαθεῖ στην αγορά της πόλης, οὔτε για αναγκαίες υποθέσεις του. Αντιθέτως στην περίπτωση των αγῶνων και της πανηγύρεως δεν αναφέρεται τίποτα χωριστὰ για παρθενικές και ἐγγαμες γυναίκες γιατί είναι αδιανόητο ὅτι χρειάζεται να αναφερθεῖ. - Ἐτσι εδώ ο Πausanías αναφέρει και τις παρθένες χωριστὰ στην απαγόρευση, επειδὴ στην ιδιωτικὴ θυσία προς τον Ολύμπιο Δία θα μπορούσε να θεωρηθεῖ εὐλογα ὅτι οι παρθένες εξαιρούνται της γυναικείας απαγόρευσης αφού οὔτε λόγοι γενικῆς κοσμιότητος (κατὰ τα αρχαία ἥθη) οὔτε ειδικῆς αγνότητος (αφού ἐξ ορισμοῦ εἶναι ἄμικτες ἄνδρες) θα ἐπέβαλλαν τον αποκλεισμό τους. Αντίθετα τίποτα ἀπὸ αὐτὰ δεν ισχύει στην περίπτωση της θέας των γυμνικῶν αγῶνων. Εδώ και ἄνευ ρήτρας απαγορευτικῆς θα ἦταν ἄκοσμη ἡ παρουσία παρθένων σε συναγερμὸ ποσοτικὸ και ποιοτικὸ ἀνδρότητας. Συμπεριλαμβάνονται ἔτσι αὐτονόητα στο γυναικεῖο ειδικὸ taboo.].



Στους αγῶνες και στην πανήγυρη των Ολυμπίων ἦταν taboo ἡ παρουσία του γυναικεῖου φύλου. Στην κυρίως θυσία στον μεγάλο βωμὸ του Ολυπίου Διὸς ἀπαγορευόταν ἡ συμμετοχὴ γυναικῶν καθ' ὅλη την διάρκεια του ἔτους, ἀκόμη και στις ιδιωτικὲς θυσίες. Δύο ἐξαιρετικὰ γεγονότα που χρήζουν μιας ἐξαιρετικῆς ἐξήγησης.

Με την Κάθοδο των Δωριέων συμβαίνει μια ριζικὴ μεταβολὴ στην θρησκευτικὴτητα και ιδεολογία που χαρακτηρίζει την νέα πολιτισμική

ταυτότητα. Στοιχεία του παρελθόντος επιβιώνουν, αλλά ενσωματώνονται στις καινούριες δομές και μετουσιώνονται. Το συστατικό βίωμα και το ορίζον πνεύμα έχουν αλλάξει, και οι μορφές που τα εκφράζουν δημιουργούνται και αναδεικνύονται, αντικαθιστώντας τα προηγούμενα σχήματα υψηλού και βιοτικού πολιτισμού.

[Έχω αναπτύξει σε σειρά μελετών την γενικευμένη θεωρία που ερμηνεύει την κοσμοϊστορική μεταβολή, και επίσης έχω ελέγξει το κύρος της με μεγαλύτερη αλυσίδα ερευνών εφαρμογής της σε συγκεκριμένα πεδία. Πλήθος από αυτές τις εργασίες είναι ανηρτημένες στον ιστότοπο του ινστιτούτου.].

Ένα καίριο σημείο όπου η μεταβολή γίνεται ιδιαίτερα αισθητή είναι ο αναπροσανατολισμός της υπαρξιακής έμφασης από το θήλυ στο άρρεν.

Το βίωμα της Χθόνιας Γονιμότητας παρείχε την λύση στο ανθρώπινο πρακτικό και σωτηριολογικό πρόβλημα, αναπαύοντας την ψυχή με την γεωργία, τα μυστήρια και την τάξη του αίματος, από την Νεολιθική Επανάσταση και εξής. Στον Ελλαδικό χώρο το βίωμα αυτό κράτησε την κυριαρχία του με όλη την εξέλιξη στην Κυκλαδική πρωτοδομικότητα, την Μινωική ευαίσθητη φυσική αποτελεσματικότητα, ακόμη και στην Μυκηναϊκή σταθεροποιό αυστηρότητα. **Η ιδεολογία του Κυρίου των Δυνάμεων, όπως εκφράζεται πολεοδομικά και αρχιτεκτονικά με την ομόκεντρο περιστροφή των πάντων περί το Μυκηναϊκό ανάκτορο και την αίθουσα του θρόνου, (με αρχετυπική γλαφυρότητα εκφράζεται η αρχή αυτή στη Τίρυνθα), έπρεπε να συνδυασθεί με την λατρεία της Μεγάλης μητρός-θεάς. Τα Ψ και Φ ειδώλια, η επιφάνεια της Μεγάλης θεάς και η γονιμοποιός ταυτότητά της, μαρτυρούν την θρησκευολογική αναντιστοιχία ιστορικής πραγματικότητας και συστατικού βιώματος.**

Ο μυκηναϊκός πολιτισμός και σύστημα ήταν καταδικασμένος να είναι βραχύβιος στον χώρο μας. Δεν έπιανε την ψυχή του χώρου και του ανθρώπου. Οι παραδόσεις τον έφεραν λοιπόν ξενόφερτο, εκ της μήτρας της ιδεολογίας της Κυριότητας: ο Δαναός εξ Αιγύπτου, ο Κάδμος εκ Φοινίκης, ο Πέλοψ Λυδός.

Τα ανθρωπόμορφα αναθηματικά ειδώλια στην Ολυμπία από τους πρωτογεωμετρικούς χρόνους και μετά, μετά την μεγάλη μεταβολή, είναι στην συντριπτική πλειοψηφία τους άρρενα και γυμνά. Μια απλή περιδιάβαση των δύο πρώτων αιθουσών του Μουσείου της Ολυμπίας καθιστά το φαινόμενο της υπαρξιακής και μορφολογικής τομής του πριν και του μετά προφανές. Στα

ζωόμορφα όλο και περισσότερο επικρατεί το άλογο. Από μια κτηνοτροφική και γεωργική εμπειρία περνάμε σε μια επιδεικτική και πολεμική. Το Δωρικό βίωμα επιβάλλεται και αρχίζει να εκφράζεται. Έτσι τρεις τύποι αναδεικνύονται των ανθρωπόμορφων αγαλματιδίων, ο Ηνίοχος (μόνου ίππου ή συνήθως άρματος), ο Κούρος και ο Πολεμιστής, ο τελευταίος διαφέρει από τον δεύτερο στο ότι φέρει επί κεφαλής το κωνικό κάλυμμα, το αρχέγονο κράνος, την κυνήν, και έχει σημάδια οπλισμού (τελαμώνες, ζώνες, ξίφη). Τα χέρια όλων είναι προτεταμένα και ανοικτά, των ηνιόχων πιο κλειστά προς τα εμπρός για να σημαίνεται το κράτημα των ηνίων.

[W. – D. Heilmeyer, *Frühe Olympische Tonfiguren*, 1972, Tafeln 23-34.].

Είναι λάθος η ερώτηση, όχι η απάντηση, αν τα ειδώλια του Κούρου και του Πολεμιστή παριστούν και δηλώνουν άνθρωπο στην ακμή της ανδρότητάς του και αντίστοιχα στην ρώμη της αλκής και γενναιότητάς του, ή τον Απόλλωνα και τον Άρειο Δία.

Όπως η χαρακτηριστική στάση και χειρονομία επι-φάνειας της Μινωικής μεγάλης θεάς στους ανθρώπους (ανοικτά, εκτεταμένα και υψωμένα χέρια) έγινε η σημαίνουσα στάση και χειρονομία του ευχόμενου και σεβίζοντος ανθρώπου προς την θεότητα, έτσι και ο Κούρος είναι ο Απόλλων και ταυτόχρονα ο Απολλώνιος νεαρώδης σφριγών στην ώρα της ακμής του, και ομοίως ο Πολεμιστής είναι ο Απόλλων αρχηγέτης που οδηγεί και προστατεύει τις ορδές του, τις ιερές αγέλες των νεαρών του, τις Σπαρτιατικές «βούες» (πβ. Ησύχιος s. v. βούα, βουάγορ), και επίσης ο κάθε «Όμοιος» οπλίτης, και ο ταγός της ομάδας, όμοιοι μεταξύ τους γιατί μοιάζουν στο θείο ίνδαλμα που πραγματώνουν απολύτως. Και έτσι οι ορδές των Δωρικών παλληκαριών που στις επιδρομές, στους βιασμούς, στις αρπαγές και στις άμυνές τους, στα ηρωικά κατορθώματά τους έβλεπαν μπροστά προστάτη και οδηγό τον Φαλλό της ιδεατής ουσίας τους, εαυτούς στην τελειότητά τους (Διευχίδας Fr. 2b Piccirilli, όπως έχω αποκαταστήσει το νοσούν χωρίο σε μελέτη μου).

Στην λατρεία ο άνθρωπος εξομοιώνεται με τον θεό του. Και με το νέο ανάθημά του προσφέρει στον θεό τον εαυτό του κατ' εικόνα και ομοίωση εκείνου. Αυτό λέει το ειδώλιο, αυτό διακηρύσσει το άγαλμα εφ' ω αγάλλεται ο θεός βλέποντας τον εαυτό του.

Και η χειρονομία των πήλινων ειδωλίων είναι της επι-φάνειας του θεού που είναι ταυτόσημη με τη επί-δειξη του ανθρώπου. Τα χέρια είναι επίσης μεν

ανοιχτά και απλωμένα όπως στα προηγούμενα δείγματα από την Μινωική και Μυκηναϊκή εποχή, αλλά όχι υψωμένα, κρατούνται στο οριζόντιο επίπεδο, γιατί η επιφάνεια του άρρενος είναι δραστική. Όταν αργότερα η έμφαση πέφτει στην απόδοση του ήρεμου δυναμισμού της τέλει μορφής (ως συμπιεσμένου ελατηρίου ζωής), τότε τα χέρια κατεβαίνουν και οι γροθιές κολλάνε στους μηρούς – δεν χρειάζεται τίποτε άλλο όταν η μορφή του κάλλους βασιλεύει.

Αρχικά για το δωρικό βίωμα ο γυμνός Κούρος είναι Απόλλων και ο Πολεμιστής είναι Απόλλων και αντίστροφα. Όταν τα πήλινα ειδώλια δίνουν τη θέση τους στα ορειχάλκινα, των οποίων μια εξαιρετική αναθηματική σειρά βρίσκεται ακριβώς στην Ολυμπία, πάλι ο Ηνίοχος και ο Πολεμιστής είναι ο Κούρος Απόλλων, και αντίστοιχα αυτός επιφαίνεται σε εκείους.

[Δείτε τις πολλές και αναλυτικές μελέτες μου για αυτήν την σειρά και την σημασία της στην ανάδυση τη Μορφής που ορίζει την μετάβαση από την Γεωμετρική στην Αρχαϊκή εποχή.].

Ο Άρειος Ζeus δεν είναι προσαρμογή του Διός στον Άρη ως πολεμικό θεό, αλλά Ζeus και Άρης εναρμονίστηκαν προς την θρησκευτικότητα που εκφράζει πλέρια το Δωρικό βίωμα και την Επανάσταση του Ελληνισμού, τον Απόλλωνα, τον ιδίως και κυρίως θεό των Ελλήνων κατά το Λυδικό αίσθημα στα μέσα του 6^{ου} αιώνα π.Χ. (Ηρόδοτος στα Λυδικά του).

Από την πληθώρα των (τονισμένων μάλιστα) ανδρικών μορφών στα ανθρωπόμορφα αναθηματικά ειδώλια, μετά δυσκολίας βρίσκονται 7 θήλεια. Είναι ακριβώς σαν τα ανδρικά σε μορφή και στάση, μόνο που αντί του ανδρικού αιδοίου φέρουν σε εκείνη την θέση μια μεγάλη σχισμή.

[Heilmeyer, *op. cit.*, Tafel 35].

Πάλι το ερώτημα αν είναι θεά ή γυναίκα, έγγαμος ή παρθένος, δεν έχει σημασία στο καινούριο βίωμα. Είναι το αρχετυπικό θήλυ, η ιδέα της γυναικός πραγματωμένη. Και για αυτό θα έχει την μεγαλειώδη εξέλιξη που είχε η Ελληνική τέχνη.

Το σημαντικό είναι ότι το υπαρξιακό κέντρο τώρα είναι το άρρεν.

Και έτσι, χαρακτηριστικά τα γυναικεία μυστήρια της χθόνιας γονιμότητας απαρέσκουν στο Δωρικό βίωμα. Ο νεαρώδης της τελειότητας δεν ηρεμεί, ούτε σώζεται με αυτά.

Ο λόγος στον Ηρόδοτο περί της τελετής των Θεσμοφοριών, της μεγάλης ιερουργίας του φθινοπωρινού θαύματος μετατροπής του νεκρού καρπού θαπτομένου σε σπόρο καινούριας ζωής.

μετὰ δὲ ἐξανάστασης πάσης Πελοποννήσου ὑπὸ Δωριέων ἐξαπώλετο ἡ τελετή, οἱ δὲ ὑπολειφθέντες Πελοποννησίων καὶ οὐκ ἐξαναστάντες Ἀρκάδες διέσωζον αὐτὴν μῶνοι.

Ηρόδοτος, Β, 171, 3

[Τα Θεσμοφόρια κατ' ἐξοχὴν γυναικεία μυστήρια, με αποκλεισμό ανδρικής παρουσίας.

ἦκετ' εὖφρονες ἴλαοι,

πότνιαι, ἄλσος ἐς ὑμέτερον,

ἄνδρας ἴν' οὐ θέμις εἰσορᾶν

ὄργια σεμνὰ θεοῖν, ἵνα λαμπάσι φαίνετον ἄμβροτον ὄψιν.

Αριστοφάνης, Θεσμοφοριάζουσai, 1148-51

Οι πότνιες θεές είναι η Δήμητρα και η Κόρη. – Ευτυχώς κανείς δεν σκέφτηκε να πει εδώ ότι με το “ἄνδρας” ο Αριστοφάνης εννοεί να εξαιρέσει τα αγόρια, που μπορούσαν να συμμετέχουν στα θήλεια σεμνὰ ὄργια!

Cf. Σχόλια εις Λουκιανόν, *Εταιρικοί Διάλογοι*, II, pp. 275.22 – 276.28, για την βασική περιγραφή των Θεσμοφοριών. –].

Στα πολύ διαδεδομένα και συχνά γυναικεία μυστήρια και σκοτεινές λατρείες της γονιμότητας, με ανδρικό taboo, αντιστοιχεί στην Ολυμπία το μυστήριο του φωτός με γυναικείο taboo.

Η νέα θρησκευτικότητα περιστρέφεται γύρω από τον ορθιάζοντα άξονα του κάλλους, την άλλη διάσταση της αιώνιας τελειότητας, την εορταστική αμεριμνησία για τους πυλώνες των αναγκών του χρόνου, την χαρμόσυνη παιδιά του «τέλους» - δεν εστιάζεται στους κρύφιους μυχούς και στα δυναμερά άντρα όπου βυσσοδομείται το μυστήριο της ζωής και του θανάτου στον χρόνο.

Το νόημα της υπαρξης τώρα από-καλύπτεται στον αγώνα ως επί-δειξη τελειότητας, φανέρωση κάλλους μορφής εν δράσει, με σκοπό την αριστεία

– ποιος είναι ο εκλεκτός του νέου θεού. Γι αυτό υμνολογείται ο νικητής ακριβώς όπως ο θεός, με την ίδια μορφή και τον ίδιο τρόπο. Στην Σπάρτη ο πολυολυμπιονίκης (5 νίκες μία παίδων και 4 ανδρών στην πάλη) Ιπποσθένης λατρευόταν ως θεός, με ναό.

Ο περιορισμός των αναγίων του χρόνου και κατά τους τρεις πυλώνες του στο ελάχιστο συμβατό με την συνέχιση της ζωής όχι ως αυταξίας αλλά ως πεδίου φανέρωσης της θεότητας ως κάλλους μορφής και «τέλος» ύπαρξης,

η επιέντρωση του ενστίκτου διαιώνισης του είδους, και του αναγκαίου θεσμού της σύζευξης των φύλων κατά οικογένεια στην τεκνογονία, και μάλιστα στην ευγονία,

η εξασφάλιση των μέσων επιβίωσης με μείωση της ασχολίας περί αυτά,

η απαγκίστρωση από το αίσθημα κινδύνου του ανθρώπου χωρίς εργώδη μόχθο για ζωτικό χώρο ασφάλειας και εξουσία,

η γυμναστική παιδεία του σώματος προ ρωμαλέο κάλλος και η «μουσική» παιδεία του πνεύματος (ποίηση, μουσική, χορός) προς ουσιώδη ευαισθησία και επίχαρι νοσηματοληψία,

η αξίωση της ταυτότητας σώματος και πνεύματος στην ιδεώδη Απολλώνια πραγματικότητα και η θεμελίωση της βασικής ανθρώπινης σχέσης (με προτεραιότητα απέναντι, και αντικατάσταση, όλων των προηγούμενων πολλαπλών τύπων) πάνω σε αυτό το ίνδαλμα του Δωρικού έρωτα ως πνοής κάλλους πνευματούμενου και πνεύματος σωματούμενου εν τελειότητι,

η εορταστική σχόλη μαζί με την απόλυτη αφιέρωση στην επιδίωξη του «τέλους»,

η γυμναστική ως τρόπος βίου και λατρεία θείου, αυτό το άλειμμα με λάδι και η απόλυτη γύμνωση συμβολίζοντας την λάμψη της επιφάνειας και την απο-κάλυψη του Απόλυτου Είναι στο κοσμικό Φαίνεσθαι, ενώ πρακτικά οφέλη έπονται αβίαστα η υγεία και η αντοχή και το αδάμαστο και το αλύγιστο και το αψευδές και το γενναίο και όλη η αληθινή αρετή ψυχής και ήθους,

η ομοιότητα των τελείων στην Απολλωνιότητα και η απαξίωση της γενετήσιας μείξης, του πλούτου και της εξουσίας, -

αυτά συνιστούν το Σπαρτιατικό κατόρθωμα του κλασσικού θαύματος, και αυτά επιβλήθηκαν από την Σπάρτη με ειούσια ερωτική αποδοχή στον Ελληνισμό που έτσι μορφοποιήθηκε.

Πρώτη και καθοριστική επιβολή ήταν η σύσταση των ιστορικών Ολυμπιακών αγώνων.

[Για το γεγονός και την σημασία της Σπαρτιατικής προέλευσης της γυμναστικής αγωγής ως τρόπου ζωής, της άλειψης με λάδι και της πλήρους γυμνότητας ο *locus classicus* είναι ο Θουκυδίδης, I, 6, 3-6. Η έμφαση στην σωματική και πνευματική τελειότητα, στο κάλλος και την ποιητική καλλιέργεια, απαξιώνει με φυσικό τρόπο τον πλούτο και τους άλλους πυλώνες της μέριμνας στον χρόνο. - Ενδυματολογική εφαρμογή.].

Σε αυτό το πλαίσιο αναφοράς ευρίσκει την φυσική ερμηνεία του και το άλλως παράδοξο γυναικείο *taboo* στην Ολυμπία.

Οι σχέσεις των φύλων στην Σπάρτη ήταν εξαιρετικά περιορισμένες πέρα του τεκνογονικού και ευγονικού σκοπού. Ο άνδρας νυμφευόταν μετά τα 30 ενώ και μετά διατηρούσε τον τρόπο ζωής του ανεξάρτητο από την οικογένεια, τόσο που μερικές φορές γεννιόταν το παιδί του πριν δει ημέρα την γυναίκα του (άρα χρόνο και διαρκούσε η αγνωσία του, αφού παιδί κανονικά θα γεννιόταν ένα χρόνο μετά τον γάμο, η ιδιοτυπία της πρώτης νύκτας του οποίου είναι επίσης χαρακτηριστική και αποκαλυπτική) - και την νύκτα δε οι λίγες επαφές ήταν οιονεί κλεπτόμενες. Γινόταν αντικείμενο ειρωνικών σχολίων αν φαινόταν επιρρεπής σε αυτές.

[Πλούταρχος, *Λυκούργος*, 15, 4-9].

Η ζωή των δύο φύλων ήταν πριν μεν τον γάμο απολύτως χωριστή, μετά δε ελάχιστα κοινή. Η σχέση τους αποτελεί τον πρώτο πυλώνα της μέριμνας στον χρόνο, και εξ αυτού απαξιώνεται *sub specie aeternitatis*. Συναφώς, η μείξη ανδρός και γυναικός, ακριβώς λόγω της βύθισης στο σκοτεινό μυστήριο της ζωής και του θανάτου (μύθος της αρπαγής της Περσεφόνης από τον Άδη, ταυτότητα Διονύσου-Άδη), ακριβώς λόγω της υπο-τέλειας στην περιοδική ουσία του χρόνου, ενέχει μiasμό του τέλους της

αιωνιότητας. Στους ναούς των Ολυμπίων δεν συνευρίσκεισαι με γυναίκα ούτε προσέρχεσαι από μείξη γυναικός πριν καθαρθείς.

[Ηρόδοτος, Β, 64: μόνο οι Αιγύπτιοι και οι Έλληνες έχουν αυτήν την αντίληψη. - Όταν οι Αθηναίοι στην αρχή του Πελοποννησιακού πολέμου, ανήσυχoi για την εμφανή αντιπάθεια του Απόλλωνα προς το εγγείρημά τους (χρησμός του Δελφικού μαντείου για νίκη της Σπάρτης, εισβολές των Σπαρτιατών στην Αττική με ταυτόχρονη έκρηξη λοιμού, αναλογισμός των παθημάτων των Αχαιών από την οργή του Απόλλωνα στην Ιλιάδα), - όταν ζήτησαν χρησμό τι να κάνουν, η Πυθία έχρησε να καθάρουν την Δήλο. Ο τρόπος του καθαισμού ήταν να εκβάλουν όλες τις ταφές από την νήσο και να απαγορεύσουν να πεθαίνει και να γεννιέται άνθρωπος στην νήσο, αλλά ετοιμοθάνατοι και ετοιμόγεννες να μεταφέρονται στη γειτονική Ρήνεια. Θουκυδίδης, ΙΙΙ, 104, 1-2.].

[Συνεχίζεται]

4 Ιουνίου 2020